

ВІДТВОРЕННЯ МАРКЕРІВ СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ В ОПИСАХ УБРАННЯ ПЕРСОНАЖІВ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДІВ АНГЛІЙСЬКИХ РОМАНІВ ХІХ СТОЛІТТЯ)

Попович Ю. О.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті розглянуто проблему відтворення в перекладі маркерів соціального статусу літературних персонажів в описах їх убрання. Дослідження виконане з позицій антропоцентричного підходу на матеріалі українських перекладів англійських романів ХІХ століття; у ньому з'ясовано труднощі передачі, проаналізовано основні тактики, до яких удаються перекладачі для їх подолання. Перспективи подальших розвідок убачаємо в застосуванні методики аналізу та виявлених тактик відтворення маркерів соціального статусу в дослідженнях на матеріалі художньої літератури інших історичних епох і культур.

Ключові слова: художній переклад, антропоцентричний підхід, маркери соціального статусу, англійські художні твори.

The article gives an insight into the complex interdisciplinary notion of social status. It seeks to research the main challenges in rendering literary characters' social status markers in the descriptions of their clothes in the translation of the XIX century English fiction into Ukrainian. The research is carried out within the anthropocentric approach and points out the chief tactics used by Ukrainian translators in tackling this problem. The prospects for further research lie in the use of the findings of this study in research of social status markers translation of fiction of other historical epochs and cultures.

Key words: translation of fiction, anthropocentric approach, social status markers, English fiction.

Актуальність теми дослідження передусім зумовлена тим, що адекватний переклад художніх творів вимагає аналізу понять, які належать кільком гуманітарним наукам і становлять єдину науку про людину. Одним із таких понять є соціальний статус людини. Перед перекладачем постають проблеми, пов'язані з розпізнанням у художньому тексті маркерів соціального статусу літературного персонажа – соціально-маркованих одиниць мовлення, які реалізують статусні характеристики й статусні відносини персонажів у тексті – та оптимальним відтворенням їх у перекладі, без втрати їхньої художньої забарвленості та зі збереженням функцій, які вони виконують в оригіналі художнього твору.

Поняття соціального статусу, яке належить соціології та соціолінгвістиці, розглянуте й у багатьох інших дотичних дисциплінах, у тому числі й у перекладознавстві. Антропоцентричний підхід у когнітивно-комунікативній парадигмі лінгвістики вважається оптимальним підходом до вивчення соціального статусу в перекладі, оскільки як переклад художнього дискурсу, так і соціальний статус людини пов'язані з дослідженням специфіки комунікативної поведінки в різних соціальних сферах, що на сьогодні є одним із домінантних напрямів досліджень у багатьох гуманітарних науках. Цей підхід дозволяє досягнути досі не вивчені аспекти художнього перекладу.

Соціальний статус розглянуто в нашому дослідженні передусім як соціолінгвістичне і водночас як комплексне міждисциплінарне поняття, що означає правове становище особи або соціальної групи в соціальній системі, яке характеризується певними визначальними ознаками й виражається в її мовленнєвій поведінці, стилі життя й контактах [2; 9; 12].

Статусна індикація стилю життя англійських аристократів ХІХ ст. поширюється фактично на всі предмети, що їх оточують, а також явища, стосунки, способи поведінки, оцінки тощо.

Відтак, для їх еквівалентного відтворення в перекладі сучасний перекладач художньої літератури має тлумачити ці предмети і явища, балансує між усвідомленням авторського задуму, знанням його неповторного стилю, глибинним розумінням культури та епохи першотвору і перекладу, який він здійснює, а також повинен уміти передбачити можливу реакцію цільового читача перекладеного твору.

Вивченням вияву соціального статусу у стилі життя людини в різних етнічних середовищах займалися такі науковці, як Т. А. ван Дейк [1], В. Карасик [2], С. Лабов [11], М. Мінський [4], О. Федоров [6], Т. Шибутані [8], М. Argyle [10]. У ракурсі перекладознавства стиль життя досліджували І. Ковальська [3], Т. Некряч і Ю. Чала [5], О. Швейцер [7] та ін.

Соціальний статус виявляється у стилі життя персонажів, який охоплює рід занять і матеріальні блага, доступні тим чи іншим верствам населення. Одяг, матеріали, зачіска та аксесуари дають доволі точне уявлення про соціальний статус особи, крім випадків, коли вона намагається виглядати вищою за статусом, аніж є насправді, або навпаки. Відтворюючи особливості зовнішнього вигляду персонажів, перекладач має враховувати як соціокультурний фон, так і соціально-статусний підтекст таких описів.

У XIX ст. жіноча мода англійських аристократок та представниць заможного середнього класу вирізняється розкішню і різноманітністю: це і сукні ампір з довгими рукавами і зменшеним вирізом, і сукні із силуетом “пісочного годинника” з корсетом, пишною спідницею на криноліні й пишними рукавами; а в другій половині XIX ст. стають популярними пуританські, повністю закриті жіночі сукні з мереживними комірцями, рюшами, воланами й буфами. Обов’язковими атрибутами кожної жінки вважаються капелюшок, рукавички і парасолька – данина моді на біду шкіру. Популярні тканини й матеріали – шовк, муслі, оксамит, шкіра, хутро. У кінці століття в моду входить турнюр – частина жіночого одягу, яка підкладалася під сукню нижче талії ззаду для надання фігурі пишності, а також вузькі сукні з нижньою спідницею і сукні з індійськими етнічними мотивами [29].

Зовнішність говорить про статус дуже красномовно. Дієслова, прислівники й прикметники на позначення вбрання та зовнішнього вигляду нерідко стають маркерами соціального статусу. Верхній одяг і його оздоблення, тканини, матеріали і навіть їхні кольори, які характеризують персонажів вищого статусу, вирізняються не лише розкішню і дорожнечю, а й відмінним смаком. Тому перебільшена розкіш без особливого смаку видається неприродною і може вказувати на середній чи низький статус осіб, які “пнуться” виглядати аристократично, як, наприклад, в описі дочок і дружини містера Броклгерста – директора інтернату в романі Ш. Бронте “Джейн Ейр”:

They were splendidly attired in velvet, silk, and furs. <...> the elder lady was enveloped in a costly velvet shawl, trimmed with ermine [23, p. 55] <...> вони були пишно вбрані в оксамит, шовк та хутро. <...> Літня пані була закутана в дорожню оксамитову шаль, оторочену горностасом. [П. Соколовський: 61] *Всі троє були одягнені просто розкішно: оксамит, шовк, хутро. <...> Старша пані була закутана в дорожню оксамитову шаль, оздоблену хутром горностая* [14, p. 70].

Дібрані авторкою дієслова *attire* (одягати, вбирати; прикрашати, наряджати (особливо в урочистих випадках) [29]), *envelop* (огортати, загортати, обгортати, кутати [29]) та прислівник *splendidly* (*splendid* – brilliant or fine, esp in appearance; characterized by magnificence; imposing glorious or illustrious; brightly gleaming; radiant [30]; 1) блискучий, відмінний; яскравий; 2) розкішний, багатий, пишний; величний; 3) чудовий, дивовижний; 4) (велико)світський [29]) і іменники на позначення дорогих матеріалів, які свідчать про надмірність розкоші й підкреслену великосвітськість цих персонажів, відтворені в обох перекладах за допомогою словникових відповідників адекватно й еквівалентно, зі збереженням статусного маркування. Гло цієї розкоші – кричуща бідність убрання вихованок інтернату:

<...> *a quaint assemblage they appeared, <...>; in brown dresses, made high and surrounded by a narrow tucker about the throat, <...> it suited them ill, and gave an air of oddity even to the prettiest.* [23, p. 38]. *Дивне то було зборище: <...> всі в коричневих сукнях з високими комірцями, обшитими вузьким мереживом <...>; таке убрання було їм зовсім не до лица і надавало недоладного вигляду навіть найвродливішим* [13, с. 43]. *Мені здалося, що вони мають кумедний вигляд: <...> коричневі сукні з вузькими комірчиками, обшитими мереживом <...>; таке вбрання не личило їм і надавало безглузкого вигляду навіть найкрасивішим з них* [14, с. 49].

В основному слово *quaint* має позитивну конотацію, тобто, *unusual and attractive, especially in an old-fashioned way* [32]; вигадливий, химерний, оригінальний; дивний, незвичайний, ексцентричний [29], і разом з інверсією *a quaint assemblage they appeared* передане точно в П. Соколовського. Знижене слово *зборище* точно передає закладене автором значення “сірої маси” бідноти на противагу яскравим образам сім’ї Броклгерст. У Григораш не лише вилучає це значення, а й замінює інверсією прямим порядком слів, від чого втрачається наголос на ексцентричності вигляду дівчат, що призводить до невиправданих втрат, хоча її фраза *кумедний вигляд* вірно передає недоладність одягу дівчат. В обох перекладах адекватно відтворено фразу *gave an air of oddity*: *недоладний і безглуздий вигляд*, що зберігає закладене в оригіналі значення (*oddity* – a strange or unusual quality in someone or something [33]). *A narrow tucker* – вузький мереживний комірець шкільної сукні без декольте – ознака одягу нижчого класу. П. Соколовський передає це словосполучення шляхом додавання як *високий комірець, обшитий вузьким мереживом*, що створює не такий правильний візуальний образ, як у перекладі У. Григораш, яка, до того ж, замінює нейтральне *комір* на зменшувальне *комірчик*, що підсилює характеристику економного крою суконь: *вузькі комірчики, обшиті мереживом*. Статус в обох перекладах передано еквівалентно.

Ребека Шарп (“Ярмарка суєти” В. Теккерея) – персонаж, якому вдається перекопати багатьох у своїй належності до вищого класу за допомогою стильного дорогого вбрання, підбраного зі смаком. Описуючи її вигляд і одяг, автор порівнює її з картинкою в модному журналі:

She came like a vivified figure out of the Magasin des Modes – blandly smiling in the most beautiful new clothes and little gloves and boots. Wonderful scarfs, laces, and jewels glittered about her [25, p. 37] *Приходила, ніби малюнок із “Журналу мод”, що раптом ожив: лагідна усмішка, чудова нова сукня, елегантні рукавички й черевички, її прикрашали дивовижні шарфи, мережива й коштовності* [21, с. 37].

Перекладачка загалом правильно передала підкреслену пишність і вишуканість вигляду Ребеки, а отже, і статус героїні зчитується відповідно. Проте заміна фрази *the most beautiful new clothes* (найпрекрасніший новий одяг) гіпонімом *чудова нова сукня* не випрадала, адже не відтворює цілком закладеного автором образу, хоча додавання прикметника *елегантні* дещо компенсує смислові втрати. Додавання *її прикрашали* не відтворює вилучене дієслово *glitter* (блищати, сяяти; вражати розкішшю [29]), однак стилістична тональність уривка передана адекватно.

Дочки баронета Кроулі, вихованки Ребеки, одягаються згідно зі своїм статусом:

<...> *my pupils leave off their thick shoes and tight old tartan pelisses, and wear silk stockings and muslin frocks, as fashionable baronets’ daughters should.* [25, p. 11]. <...> *мої учениці скидають незграбні черевички й вузькі старі картати плащики і красуються в шовкових панчішках та муслінових сукенках, як і годиться дочкам баронета* [21, с. 11].

Простий одяг вказує переважно на низький статус, отже, діти аристократів, хоча й можуть іноді дозволити собі гратися в повсякденному вбранні, мусять щодня наряджатися, як годиться. Такий предмет одягу, як *tartan pelisse* (*tartan* – шотландка, картата вовняна тканина, картатий малюнок [29], *pelisse* – a high-waisted loose coat, usually fur-trimmed, worn esp by women in the early

19th century [30] – жіноча простора накидка 19 ст., звичайно оздоблена хутром; плащ-накидка, ротонда (рис. Б. 2.1.3) [34]) дуже зручний для дітей, проте тут автор іронізує, вказуючи на те, що плащі старі й завузькі на дівчатках, що свідчить про недбалість господарів. Варіант *вузенькі картаті плащики* точно передає закладений автором образ. Слово *muslin* (a very thin cotton cloth used for making dresses and curtains, especially in the past [32] – дуже тонка бавовняна тканина для суконь і фіранок, яка використовувалася переважно в минулому) може відтворюватися як *муслін*, *серпанок*, *міткаль*. О. Сенюк удається до найближчого відповідника – *муслін* (бавовняна тканина полотняного сплетіння, що виготовляється з міткалю, який відбілюють і піддають так званій м'якій обробці [35]). Зменшувальні форми *сукенки* (*frock* – old-fashioned, a woman's or girl's dress [32], тобто застаріле слово, що означає жіночу або дитячу сукню) і *панчішки* підкреслюють витонченість і маленькі розміри одягу дівчаток, а заміна дієслова *wear* (одягатися) стилістично-маркованим *красуватися* додає стилістичної фарби, що узгоджується із загальним тоном усього твору і не призводить до викривлення статусних характеристик.

Молоді пані в “Ярмарці суєти”, представниці середнього класу, розуміються на модному дорогому вбранні й роблять усе можливе, щоб не відставати від моди:

I know the Misses Osborne were excellent critics of a Cashmere shawl, or a pink satin slip; and when Miss Turner had hers dyed purple, and made into a spencer; and when Miss Pickford had her ermine tippet twisted into a muff and trimmings, I warrant you the changes did not escape the two intelligent young women before mentioned [25, p. 12] . Я знаю, що панни Осборн добре розумілися на кашемірових шаялах чи рожевих **єдвабних спідничках**, і коли міс Тернер перефарбовувала свою в червоний колір і перешивала **кофточку**, а міс Пікфорд робила з **горностаєвої пелерини муфту** чи обшивала нею сукню, то запевняю вас, що ці кмітливі особи миттю помічали такі зміни [21, с. 12].

Жіноча нижня спідниця *slip* відтворена зменшувальним *спідничка* зі збереженням конотації витонченості виробу, проте із втратою важливого означення *нижня*. Така коштовна блискуча тканина, як *satin* використовувалася в пошитті одягу вищого класу і виготовлялася з тонкого шовку [35]. Означення *єдвабні* (ЄДВАМБ, у, чол., заст. Сорт коштовної шовкової тканини [28, т. 2, с. 495]) точно відтворює закладене в оригіналі значення, вказує на статус і вдале для стилізації, проте може бути не відоме українським читачам, тому, вживаючи його, доцільно було б дати пояснення у виносках, або ж замінити його більш поширеним *шовкові*, проте не *сатинові*, бо *сатин* в українській мові означає “атласиста з лицьового боку бавовняна тканина” [28, т. 9, с. 61], вона не обов'язково дорога.

Spencer – короткий жіночий обліплений жакет вище талії, скроєний по лінії корсажу сукні [35] (рис. Б. 2.1.2, Б. 2.1.5), його український відповідник, утворений транслітерацією, – *спенсер*, або описовий переклад *жіночий жакет до талії* [29]. Запропонований О. Сенюк синонім *кофточка* викликає зовсім інші асоціації з відомим нам в'язаним вовняним виробом, який зовсім не вказує на статус, а отже, втрачається і статусна маркованість предмета. *Tippet* – модний у ті часи шарфоподібний виріб із хутра чи оксамиту [35], може передаватися як *палантин* – “жіноча хутряна або оксамитова накидка у вигляді широкого, довгого шарфа” [28, т. 6, с. 20]), водночас, запропоноване перекладачкою слово *пелерина* – “великий жіночий комір, завдовжки до плечей або до ліктя, який надягається поверх плаття” [28, т. 6, с. 114] не надто далеко в значенні від оригінального, а в статусному плані обидва слова в поєднанні з прикметником *горностаєвий* означають дорогий виріб і точно відтворюють статусні характеристики.

Чоловічий одяг XIX ст. – костюм ділового буржуа, і його елементи загалом однакові для представників усіх верств суспільства. Різниця в класовому становищі визначається якістю матерії, елегантністю крою, вишуканістю прикрас й іменитістю кравця. Літні чоловіки носять пудрені перуки, жабо і старомодні кюлоти до колін. Модний повсякденний чоловічий одяг

складається закритого двобортного сюртука до стегон з високим коміром, короткого, звичайно строкатого жилета і білої сорочки з крохмальним комірцем-стійкою. Довжина коміра доходить до щік, він одержує назву фатермордер – “батьковбивця”, адже за формою і розміром нагадує знаряддя тортур. Пізніше стає модним фрак, який носять у поєднанні зі світлим жилетом і панталонами до щиколоток. У холодну пору року популярні редингот з кількома комірами чи пелериною і так званий “Каррік” – дуже довгий плащ, зі складками ззаду і пелериною з оборками в кілька ярусів. Як краватку зав’язують шийну хустку бантом або вузлом з кінцями, схованими за жилет [35].

Услід за Ребекою Шарп, персонаж роману “Ярмарка суєти” – представник заможного середнього класу Джозеф Седлі – ще одна гіперболізована “ікона стилю” XIX століття. Джозеф – денді, тобто вишукано, пишно і модно одягнена молода людина середнього статку, яка сама його заробила і хоче виглядати, як аристократ [35]; хоча йому бракує почуття міри:

A VERY stout, puffy man, in buckskins and Hessian boots, with several immense neckcloths that rose almost to his nose, with a red striped waistcoat and an apple green coat with steel buttons almost as large as crown pieces. [25, p. 1]. *Опацистий, пухкий чоловік у шкіряних штанях і гессенських чоботях, з хусткою, кілька разів обмотаною навколо шиї, майже до самого носа, в червоному смугастому жилеті і ясно-зеленому сюртуці зі сталевими гудзиками завбільшки з крону* [21, с. 1].

Buckskins відтворено узагальненням *шкіряні штани*, яке хоча й дає уявлення про високу вартість виробу, таким чином правильно передаючи статус, проте не розкриває усього “асоціативного шлейфу” цього предмету одягу: “clothing, usually consisting of a jacket and leggings, made from buckskin, a soft sueded leather from the hide of deer” [35]; “штани з оленячої шкіри; лосини” [29]. О. Сенюк неточно передає *several immense neckcloths* шляхом описового перекладу *хустка, кілька разів обмотана навколо шиї*, звужуючи значення до наявності однієї шийної хустки, тоді як в оригіналі їх кілька (як тут не згадати сумнозвісного Присипкіна – П’єра Скрипкіна з “Клопа” В. Маяковського, який для “елегантності” вдягав дві краватки одночасно), і вилучає стилістично-маркований прикметник *immense* (величезний, колосальний; неосяжний, безкрайній, безмежний, нескінченний [29]). Усе це призводить до стилістичних і семантичних втрат. Слово *neckcloth* – “a large ornamental usually white cravat worn formerly by men” (краватка великих розмірів – смужка тканини переважно білого кольору, яку в минулому носили для прикраси чоловіки) [31] – не має точного відповідника в українській мові; відтворення його за допомогою українського *хустка* викликає потрібні асоціації, однак потребує додаткового пояснення, адже це темпорально-маркований знак, не характерний для сучасності [5, с. 92], і такий переклад, на жаль, не розкриває закладеної статусної маркованості. Можливо, доречно було б ужити такий словниковий відповідник, як *шийна хустка*, який точніше передає значення цього чоловічого аксесуара.

Waistcoat (a short, sleeveless, collarless garment worn especially over a shirt and often under a suit jacket; a vest [31]) правильно відтворене як *жилет*, хоча для стилізації можливо було б ужити варіант *камізелка*, запропонований О. Мокровольським. Слово *coat* може передаватися як пальто, куртка, фрак, жакет, піджак, які викликають не лише різні зорові образи, а й різні статусні асоціації. О. Сенюк відтворює його шляхом конкретизації за допомогою українського гіпоніма *сюртук*, яке хоча й не передає всіх особливостей англійського крою цього предмета одягу XIX ст., проте дійсно вдале для стилізації: “СЮРТУК, а, чол. Чоловічий верхній двобортний одяг з довгими полами, відкладним коміром і широкими лацканами” [28, т. 9, с. 909]. Тим самим шляхом іде, на відміну від В. Горбатька, і Т. Некряч, відтворюючи верхній одяг містера Бінглі в “Гідності і гонорі” Джейн Остін: <...> *he wore a blue coat, and rode a black horse* [22, p. 1]. <...> *на ньому був синій піджак і ... приїхав він на вороному коні* [18, p. 3]. <...> *він одягнений у синій сюртук і приїхав на вороному коні.* [17, с. 11].

До предметів чоловічого аристократичного гардеробу належать не лише сюртук, жилет і штани, а й ряд інших предметів. Деталі одягу містера Ферлі з “Жінки в білому” В. Коллінза говорять про його беззаперечно високий статус:

He was dressed in a dark frock-coat, of some substance much thinner than cloth, and in waistcoat and trousers of spotless white. His feet were effeminately small, and were clad in buff-coloured silk stockings, and little womanish bronze-leather slippers [24, p. 7]. *На ньому був чорний сурдут із якоїсь тонкої матерії, камізелка й панталони сяяли бездоганною білиною. Світлі шовкові панчохи облягали його невеличкі, мов у жінки, ніжки, взуті в пантофлі з лакової шкіри “нід бронзу”* [16, с. 7].

Такий різновид верхнього одягу, як *frock-coat*, довге, приталене одностороннє або двостороннє пальто з лацканами і гудзиками до талії, був популярним за вікторіанства [35]. Його словниковий відповідник – вищезгадане слово *сюртук* і вжите О. Мокровольським синонімічне йому застаріле *сурдут* (різновид довгого піджака для візитів, у вжитку в XIX – на поч. XX ст. [35]) точно передають значення і асоціативний шлейф цього предмета одягу. А от якість тканини *some substance much thinner than cloth* (якась тканина, тонша за сукно) передана шляхом узагальнення із якоїсь тонкої матерії, що не говорить про вартість матерії, а отже, статусні характеристики цього маркера відтворені неточно. Чоловічі штани *trousers* точно відтворено застарілим гіпонімом *панталони*: “ПАНТАЛЮНИ, лон, мн. заст. Штани” [28, т. 6, с. 50]. *Сурдут, камізелка й панталони* вдало дібрані для стилізації. Дієслово *clothe* (покривати(ся); вдягати(ся); вбирати(ся) [МТ]) правильно відтворене гіпонімом *облягати*. Отже, статусні акценти в цьому уривку передані адекватно.

Приклад святкового чоловічого вбрання XIX ст. – придворний костюм:

But he will be very handsomely dressed in a court suit, with ruffles, and his hair a little powdered, like Mr. Wroughton at Covent Garden [25, p. 7]. *Але він, напевне, дуже гарно вбраний, у придворний костюм з мереживом, і волосся в нього трохи припудрене, як у містера Ротона з Ковент-Гарденського театру* [21, с. 7].

She said that it was only the thoroughbred gentleman who could wear the Court suit with advantage: it was only your men of ancient race whom the culotte courte became [25, p. 44]. *Вона сказала, що тільки чистокровний аристократ може дозволити собі одягти такий костюм. Лише чоловікам з давнього роду личать culotte courte* [21, с. 44].

Court suit точно відтворене словниковим відповідником. Слово *ruffles* (*ruffle* – оборка; мереживна гофрована манжета; мереживний гофрований комір [29]). О. Сенюк передає шляхом узагальнення *мереживо*, проте тут не зрозуміло, що саме в костюмі обшите мереживом. Швидше за все маються на увазі мереживні гофровані манжети, адже слово вжите в множині. Частина чоловічого придворного костюму – *culotte courte* (*кюлотти* – з фр. панталони, короткі штани – предмет винятково аристократичного одягу з 16 ст., облиплі штани до коліна, що застібалися під коліном [35]) – передана безперекладним шляхом, від чого український читач без знання французької може не зрозуміти значення цього виразу, хоча вказівка на статус відтворена вірно в контексті усього уривка.

Аксесуари підкреслюють статус лорда Генрі в “Портреті Доріана Грея”:

Lord Henry stroked his pointed brown beard and tapped the toe of his patent-leather boot with a tasselled ebony cane [27, p. 1]. *Лорд Генрі погладив гостру каштанову борідку і постукав ебеновою тростиною з китичкою по носі лакованого черевика* [15, с. 1].

Матеріал *ebony* – ебенове дерево – “цінна деревина з твердим ядром чорного, темно-коричневого, рідше червоного, зеленого, білого кольору, яку дають дерева родини ебенових” [28, т. 2, с. 452] має статусний підтекст, при чому наявність *китички* говорить про витончену елегантність. У перекладі Р. Доценка ця фраза відтворена адекватно, зі збереженням усіх показників високого соціального статусу.

Предмети одягу й аксесуари Джозефа Седлі в “Ярмарці суєти” також виступають маркерами соціального статусу:

It would look very smart upon one of the fine frilled shirts, which, with the gold-laced cap and the frogged frock coat, that might easily be cut down to suit his shape, and the Captain's gold-headed cane, and the great double ring with the rubies, which he would have made into a pair of beautiful earrings, he calculated would make a perfect Adonis of himself, and render Mademoiselle Reine an easy prey [25, p. 31]. *А в ній, та ще в кашкеті з галунами, в куртці, оздобленій шнурками, яку буде легко перешити на його фігуру, з капітановою паличкою, прикрашеною золотою головкою, з великим подвійним перснем з рубіном, який він потім дасть переробити на чудові сережки, він буде справжнім Адонісом і легко причарує мадемузель Рен* [21, с. 31].

Прикметник *frogged* передається як *обшитий галунами* [29]. О. Сенюк уникає повтору за допомогою синонімічного *оздобра шнурками, а frock coat (сюртук або сурдут, як зазначалося вище)* відтворює синонімом *куртка*, який має зовсім інший образ в уяві читача, від чого втрачається його статусна маркованість. Слово *cane* передане правильно як *паличка*, хоча *тростина* в перекладі Р. Доценка справляє враження більш дорогого предмета, а отже, і підкреслює статус. Фраза *прикрашений золотою головкою* точно відтворює означення *gold-headed*, хоча для дотримання квалітативного принципу можна було б замінити громіздке *прикрашений* на прийменник *із*. Заміна множини *rubies* на однину *рубін* відчутно понижує вартість персня, а отже, і статус його власника.

Убрання сквайра Трелоні в “Острові скарбів” Р. Л. Стівенсона говорить про його високий статус:

While I was still in this delightful dream, we came suddenly in front of a large inn and met Squire Trelawney, all dressed out like a sea-officer, in stout blue cloth, coming out of the door with a smile on his face and a capital imitation of a sailor's walk [26, p. 7]. *Я все це був заглиблений у ці солодкі мрії, коли ми раптом спинилися перед чималим заїздом і зустріли сквайра Трелоні. Одягнений, як морський офіцер, у добротну синю форму, він усміхнений ішов нам назустріч, вправно наслідуючи моряцьку ходу* [19, с. 7].

Означення *dressed out* (наряджатися; вирядитися [29]) відтворене нейтральним гіперонімом *одягнений* із втратою важливого стилістичного забарвлення – конотації святковості, а отже, і вищої якості одягу. Прикметник *stout* передано точно словом, яке підкреслює статус, *добротний* – “добре зроблений; виготовлений з доброго, високоякісного матеріалу; доброякісний” [28, т. 2, с. 326], а слово *cloth* адекватно відтворено шляхом конкретизації як *форма*.

Сер Пітт у “Ярмарці суєти” навіть удома мусить одягатися згідно з канонами аристократичного світу:

Sir Pitt <...> was in full dress too; that is, he had taken his gaiters off, and showed his little dumpy legs in black worsted stockings [25, p. 7]. *Сер Пітт <...> теж причепурився, тобто скинув гетри і вдяг на свої пухкі ноги чорні вовняні панчохи* [21, с. 7].

Гіперонім *вовняний* не передає усіх відтінків значення, закладених у відтвореному шляхом узагальнення слові *worsted*: *камвольний, гребінний*, тобто, “оброблений гребінцем, вичесаний для виробництва тонких вовняних тканин; зробл. із м’якої чесаної вовни” [28, т. 4, с. 81], що говорить про високу вартість вовни, тому статусні характеристики також викривлено. Проте чорні шерстяні панчохи аж ніяк не кращі за тогочасні гетри *gaiters* (шкіряна накладка типу короткої накладної халяви на щиколотці або рід теплих панчіх, що надягають поверх взуття [35]), які з XVIII ст. були звичною деталлю костюма європейського аристократа, а отже, і важливим показником високого статусу. О. Сенюк, шляхом заміни за допомогою дієслова *причепурився*, відтворила авторську іронію в тому, що сер Пітт, якому байдуже, як одягатися, знімає вишукані гетри й одягає якість звичайні чорні панчохи, які автор іронічно називає *full dress* – “повна парадна форма одягу; парадний вечірній костюм; парадна форма з орденами” [29].

Таким чином, головні труднощі у відтворенні маркерів соціального статусу персонажа на позначення вбрання виникають через перекладацьку асиметрію на рівні слова та фрази, через яку втрачаються певні важливі конотативні значення предметів одягу, що вказують на статус. Такі маркери відтворюються переважно за допомогою тактик *буквального перекладу* (34 %), *конкретизації* (9 %), *узагальнення* (10 %) і *додавання* (13 %). Рідше вживаються *вилучення* (8 %), *компенсація* (5 %), *описовий переклад* (4 %), *диференціація значень* (2 %). Вживання словникових відповідників, гіпонімів й гіперонімів переважає інші тактики й великою мірою забезпечує семантичну й статусну еквівалентність у передачі описів вбрання персонажів англійських романів XIX століття.

Перспективи подальших розвідок убачаємо в застосуванні методики аналізу та виявлених тактик відтворення маркерів соціального статусу в дослідженнях на матеріалі художньої літератури інших історичних епох і культур. Плідним може виявитися розгляд маркерів соціального статусу персонажів у діахронії для з'ясування різних підходів до вибору тактик їх перекладу.

Література

1. Дейк Т. А. ван. Расизм и язык / Т. А. ван. Дейк ; [пер. с англ. яз.]. – М. : ИНИОН АН СССР, 1989. – 76 с.
2. Карасик В. И. Язык социального статуса / В. И. Карасик. – М. : ИТДГК “Гнозис”, 2002. – 333 с.
3. Ковальська І. В. Колористика як перекладознавча проблема (на матеріалі українських і англійських художніх текстів : автореф. дис. ... канд. філол. наук / І. В. Ковальська. – К., 2001. – 102 с.
4. Минский М. Фреймы для представления знаний / Пер. с англ. / М. Минский. – М. : Энергия, 1979. – 152 с.
5. Некряч Т. Є. Вікторіанська доба в українському художньому перекладі : [монографія] / Т. Є. Некряч, Ю. П. Чала. – К. : Кондор-Видавництво, 2013. – 194 с.
6. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы) : Для институтов и факультетов иностр. языков : [учеб. пособие] / А. В. Федоров. – 5-е изд. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ ; М. : ООО “Издательский Дом “ФИЛОЛОГИЯ ТРИ”, 2002. – 416 с.
7. Швейцер А. Д. Теория перевода : статус, проблемы, аспекты / А. Д. Швейцер. – М. : Наука, 1988. – 215 с.
8. Шибутани Т. Социальная психология / Т. Шибутани; [пер. с англ.]. – М. : Прогресс, 1969. – 535 с.
9. Шкараган О. И. Социология неравенства. Теория и реальность / О. И. Шкараган. – М. : Изд. дом Высшей школы экономики, 2012. – 526 с.
10. Argyle M. The Communication of Inferior and Superior Attitudes by Verbal and Nonverbal Signals / M. Argyle et al. // The Psychosociology of Language. S. Moscovici (Ed.). – Chicago : Markham, 1972. – P. 54–65.
11. Labov W. The Study of Language in Its Social Context / W. Labov // Advances in the Sociology of Language. J. A. Fishman (Ed.). – Vol. 1. – The Hague : Mouton, 1976. – P. 92–151.
12. Weber M. 1946. “Class, Status, Party.” pp. 180–95 in From Max Weber : Essays in Sociology, H. H. Girth and C. Wright Mills (eds.). – New York : Oxford University.

Джерела матеріалу дослідження:

13. Бронте Ш. Джен Ейр : Роман / Шарлотта Бронте; перекл. з англ. Петра Соколовського. – К. : Дніпро, 1987. – 459 с.
14. Бронте Ш. Джейн Ейр : Роман / Шарлотта Бронте; перекл. з англ. Уляни Григораш. – К. : КМ Publishing, 2009. – 528 с.

15. Вайлд О. Портрет Доріана Грея : Роман [Електронний ресурс] / Оскар Вайлд; перекл. з англ. Ростислава Доценко. – Харків : Фоліо, 2015. – 398 с. – Режим доступу : <http://www.ukrlib.com.ua/books-zl/printthebookzl.php?id=417&bookid=1&sort=0>
16. Коллінз В. Твори в двох томах : Жінка в білому : Роман [Електронний ресурс] / Вілкі Коллінз; перекл. з англ. О. М. Мокровольського; передм. І. Києнко. – К. : Дніпро, 1989. – Т. 1. – 586 с. – Режим доступу : <http://www.e-reading.club/book.php?book=1002535>
17. Остін Дж. Гідність і гонор : Роман / Джейн Остін; пер. з англ. Тетяни Некряч. – К. : КМ Publishing, 2011. – 368 с.
18. Остен Дж. Гордість і упередженість : Роман [Електронний ресурс] / Дж. Остен; перекл. з англ. В. К. Горбатка. – Х. : Фоліо, 2005. – 350 с. – Режим доступу : http://www.e-reading.me/Ch.php/1025979/1/Ostin_-_Gordist_i_uperedzhenist.html
19. Стівенсон Р. Л. Острів скарбів : Роман [Електронний ресурс] / Р. Л. Стівенсон; перекл. з англ. Ю. Корецького. – Режим доступу : http://www.ae-lib.org.ua/texts/stevenson__treasure_island__ua.htm#2-09
20. Стівенсон Р. Л. Острів скарбів : Роман / Р. Л. Стівенсон; переказ з англ. Л. Кузнецової. – К. : Країна Мрій, 2014. – 256 с.
21. Теккерей В. М. Ярмарок суєти : Роман без героя [Електронний ресурс] / В. М. Теккерей; перекл. з англ. О. Сенюк. – К. : Вища школа. Вид-во при КДУ, 1983. – 622 с. – Режим доступу : <http://www.ukrlib.com.ua/books-zl/printthebookzl.php?id=397&bookid=0&sort=0>
22. Austen Jane. Pride and Prejudice. [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.online-literature.com/austen/prideprejudice/>
23. Bronte Charlotte. Jane Eyre [Electronic resource] / Charlotte Bronte. – London : Wordsworth Editions, 1999. – 409 p. – Access mode : <http://www.bronte.netfury.co.uk/jane-eyre/>
24. Collins Wilkie. The Woman in White [Electronic resource] / Wilkie Collins // Edited with an Introduction by John Sutherland. – Oxford, New York. : Oxford University Press, 1996. – 702 p. – Access mode : <http://www.readbookonline.net/title/35321/>
25. Thackeray William Makepeace. Vanity Fair. [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.literaturepage.com/read/vanity-fair.html>
26. Stevenson R. L. Treasure Island. [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.gutenberg.org/files/120/120-h/120-h.htm>
27. Wilde Oscar. The Picture of Dorian Gray. [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.literaturepage.com/read/doriangray.html>

Список довідкових джерел:

28. Академічний тлумачний словник української мови: В 11 т. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/> – Назва з екрана.
29. Abbyu Lingvo : Англо-український словник. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lingvo.ua/uk/Translate/en-uk/>
30. Collins English Dictionary. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.collinsdictionary.com/spellcheck/english/>
31. Farlex Dictionary of Idioms. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://idioms.thefreedictionary.com/>
32. Longman Dictionary of Contemporary English. P. Procter (Ed.) [Електронний ресурс]. – Harlow : Longman, 1981. – 1303 p. – Режим доступу : <http://www.ldoceonline.com/dictionary/>
33. McMillan English Dictionary and Thesaurus. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/>
34. Multi-Translation Online Dictionary. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.MT.ru/>
35. Wikipedia. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://en.wikipedia.org/wiki/Main_Page